

por tanto na reconsideración das áreas dialectais do catalán; en estudos avaliativos da penetración areal do español no léxico tradicional; en estudos que mostren a variación xeolingüística ao longo do século xx, en contraste coas obras cartográficas anteriores do mesmo dominio; en estudos de apliquen novos métodos cuantitativos á análise da variación, etc.

Diciamos ao comezo que os que traballamos en atlas lingüísticos vivimos permanentemente co temor de que estas empresas de longo alento, de elaboración minuciosa e lenta, custosas en tempo e recursos —tanto na confección coma na edición—, se frustren antes de chegar á súa conclusión. Dese-xamos e confiamos en que o *ALDC* manteña este ritmo e este coidado na presentación, á altura da súa alta calidade científica e do prestixio da institución que o acolle. Vaian os nosos parabéns en primeiro lugar aos coordinadores e a tódolos investigadores que participaron, dunha maneira ou outra, en continuar a serie con estes dous novos volumes, preparados e editados con tanto rigor científico e esmero formal. Vaian os parabéns e a felicitación ao Institut d'Estudis Catalans, que ampara e impulsa o *ALDC* desde 1989, e que demostra unha vez máis a capacidade para combinar un programa de país en defensa da lingua propia coa excelencia do traballo científico. E, como non, sumámonos aos agradecementos dos coordinadores ás institucións públicas e privadas que co seu financiamento o fan posible, porque nos sentimos parte da comunidade beneficiada.

Rosario ÁLVAREZ
Instituto da Lingua Galega
Universidade de Santiago de Compostela

Referencias bibliográficas

- VENY, Joan (1986): *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana.
- BADIA MARGARIT, A. M. / COLÓN, G. / COMPANYS, Manuel / VENY CLAR, J. (1962): «Atlas Lingüístic del domini català», en *Actas do IX Congreso Internacional de Linguística Románica, Universidade de Lisboa, 31 de Marzo - 4 de Abril, 1959*. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos, 121-126.
- GARGALLO GIL, José Enrique (1990): «Aspectos metodológicos en la elaboración de l'*ALDC* (*Atlas lingüístic del domini català*)». Valoración y cotejo con otros atlas previos», en *Filología Románica* 7, 175-190.

VILÀ I BAYERRI, Montserrat (2009): *Lluís Nicolau d'Olwer, Medievalista (1904-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 152 p. (Textos i estudis de Cultura Catalana, 148).

La intencionalitat i abast d'aquesta útil monografía, editada per les Publicacions de l'Abadía de Montserrat amb la correcció i la pulcritud acostumades, ve ben explicitada en la introducció, que delimita, succintament i clara, l'abast d'un treball que tracta de superar una llacuna fins ara evident: el desconexament que té el nostre gran públic de la brillant trajectòria de Lluís Nicolau d'Olwer com a medievalista.

El traball, resultat parcial d'una recerca sistemática realizada per l'autora com a tesi doctoral dirixida pel Prof. Joaquim Molas a la Universitat de Barcelona, s'articula «entorn d'un dobre objectiu: contextualitzar en primer lloc l'aportació de Nicolau com a medievalista en el marc d'una formació intelectual específica» (mestratges i entorn cultural i polític), a fi de determinar, després, *allò que aquesta aportació té d'essencial*. A partir de la concepció general suara enunciada, l'obra s'estructura en tres grans blocs centrats en la *formació intelectual, els estudis d'història literària, i els estudis de cultura i de literatura medieval* de l'autor estudiat i unes oportunes conclusións i índexs; estrutura que determina també un important acotament cronològic, que l'autora fixa entre 1904-1928, espai que li permet resseguir la producció més rellevant anterior a l'exili, iniciat el 1938, i que inclou des del seu

primer treball d'estudiant fins a les darreres ressenyes publicades en el marc de la Unió Acadèmica Internacional, en plena guerra civil espanyola. Ben mirat, els tres grans blocs suara ahludits poden reduir-se essencialment a dos: un de més vast, centrat en la biografia i repàs global de l'obra de Nicolau durant l'etapa especificada, i l'estudi i avaluació de la recepció i posterior influència d'aquesta.

Nascut a Barcelona, el 20 de març de 1888, Nicolau inicià als deu anys el batxillerat en el Col·legi dels Jesuïtes del carrer de Casp, on va coincidir amb Ferran Valls i Manuel Raventós, que es convertiren en inseparables companys d'estudis. D'aquella etapa, tancada el 30 de juny de 1904, Vilà en destaca, com ja havia fet el mateix Nicolau a *Caliu*, la forta empremta classicista i estoica que el va acompanyar tota la vida. Incorporat a la Facultat de Dret, on per exigències del programa d'estudis els futurs juristes compartien algunes matèries d'Humanitats, les classes de llengua i literatura gregues impartides pel doctor Segalà i basades en el model preconitzat a França per Leconte de Lille per acostar els clàssics al gran públic, determinaren la seva afició a les lletres. Segalà, traductor de la *Illiada* i de *Odissea* al castellà i fundador de la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos», destinada a divulgar els clàssics arreu de la Península Ibèrica, encaminà la vocació literària del jove estudiant, al qual va encomanar com a tesi doctoral la versió dels textos de Menandre descoberts a Oxyrinchos. Nicolau, que ja s'havia donat a conèixer amb una memòria sobre Fèlix, bisbe d'Urgell (apareguda el 1906) i una bella monografia basada en l'estudi de la correspondència de Gerbert D'Aurillac, futur Silvestre II (1910), va aconseguir de manera brillant aquell encàrrec, de manera que la tesi, llegida a Madrid, el 1910, fou publicada a Barcelona el 1911[en realitat el 1912], amb el títol: *El teatro de Menandro. Noticias histórico-literarias, texto original versión directa de los nuevos fragmentos*, i li ajudà a guanyar-se aviat el respecte i l'amistat de Miguel de Unamuno i una prestigiosa aura de bon hellenista. Fou també Segalà qui el 1910 va introduir el flamant doctor a la docència universitària anomenant-lo, juntament amb Jordi Rubió, auxiliar interí de la seva càtedra. De fet l'article «La enseñanza de las lenguas clásicas», publicat el 1911 a la revista *Cataluña* preconitza l'eficàcia del mètode heretat de Segalà per assolir en dos anys un domini suficient del grec clàssic i modern. Entre 1916 i 1920 i 1922-1923, Nicolau va tenir oportunitat d'aplicar aquest bagatge teòric, com a professor de grec de l'Escola de Bibliotecàries, al temps que, responent a l'estímul classicista del Noucentisme, publicava en *La Revista*, de forma més o menys assídua, ressenyes de tema clàssic, i/o traduccions originals. Vilà, en destaca, amb raó, per la seva importància programàtica, la que va fer el 1918 a la versió catalana de *L'Eneida*, deguda a Llorenç Riber, on, acceptant la fórmula triada pel prevere mallorquí, Nicolau, fidel al seu lema que «si no podem reconstruir el Partenó en marbre, tampoc no cal fer-ho amb guix», postula que: «Una forma 'cruent' com l'hexàmetre clàssic, ha de traduir-la una forma vivent, com l'estramp». Declaració que palesa el seu refús a les provatures precedents i la tria d'un punt dolç entre la llibertat maragalliana i el deler de fidelitat de Costa i Llobera. La publicació, el 1923, dels importantíssims materials de *L'Escola poètica de Ripoll* (1923) suposaria la consagració a nivell europeu de Nicolau com a llatínia i medievalista. Entre el 1924-1929, Nicolau donà a conèixer les seves versions de poesia clàssica en el mallorquí *Almanac de les Lletres* mentre, per altra part, dedicava, paral·lelament, un considerable esforç a la revisió dels textos destinats a la col·lecció Bernat Metge, molts dels quals, ressenyà i comentà després en *La Publicitat*, en un constant diàleg mental amb els autors editats.

Les contingències del sistema d'oposicions i l'escalf dels seminaris de literatura catalana, impartits pel Dr. Rubió i Lluch en el Estudis Universitaris Catalans, van determinar que Nicolau es decantés més i més cap a la Literatura catalana, vista com un aspecte molt rellevant de la història cultural de Catalunya i estudiada a partir del mètode historicista i de la investigació arxivística i documental. En realitat fou del Dr. Rubió i Lluch que Nicolau rebria les pautes metodològiques i els estímuls per a la seva recerca en aquell àmbit. Vilà deixa ben clara la natural imbricació existent entre el desenvolupament d'aquella abrandada vocació i les circumstàncies historicoculturals que va viure la Catalunya de principis del segle xx, gràcies a la consolidació del catalanisme polític. El Congrés universitari català, el Primer Congrés internacional de la Llengua catalana (1906), l'episodi de la Solidaritat Catalana, la consolidació de la Lliga, i, en definitiva, la repercussió de l'ideari de Prat de la Riba en l'àmbit cultural, van fer que la interpretació del passat històric català determinés també la del fet literari. Com a membre d'Unió Cata-

lanista (1912), Nicolau sintonitzà també amb les tesis del nacionalisme liberal d'Antoni Rovira i Virgili, amb el qual coincidiria en les files d'Acció Catalana, de manera que la seva intensa tasca acadèmica és difícilment dissociable de la seva col·laboració en *La Revista* i en la premsa en general, en especial en *La Publicitat*, o del seu activisme polític en qualitat de regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga (1917), o com a president de la Comissió de Cultura, que l'involucraria amb Jaume Bofill en el projecte de creació d'una xarxa d'escoles municipals, el de l'Escola del Mar, i d'altres. Bona prova d'aquest esforç harmònic combinat d'activisme cultural i polític, ens el proporciona la publicació de *Literatura catalana: Perspectiva general*, apareguda el mateix 1917 en *La Revista*, i nucli original del que acabaria sent el seu *Resum de literatura catalana* (1927), on, amb voluntat rupturista amb la llengua i literatura castellanes, injectà la quintaessència de l'esperit pratià en els esquemes de Rubió i Lluch.

I és que el context polícticultural de Nicolau resulta difícil d'explicar sense aquella forta empremta pratiana. En especial, la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), que donà aixopluc a l'elit intel·lectual formada pels millors deixebles de Rubió i Lluch, el seu primer president, així com la creació de la Biblioteca de Catalunya i l'establiment d'*instrumenta* de divulgació de la recerca, com ara l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, que dotava aquella institució d'una veu pròpia a l'hora d'establir un diàleg intel·lectual solvent amb altres institucions europees d'alt nivell. Com explica Vilà, la mera presència de Nicolau a l'IEC determinaria que, en funció de la seva excel·lent formació acadèmica, hom li encomanés tasques com la col·laboració amb la Unió Acadèmica Internacional en l'actualització del famós *Glossarium* de Ducange (1678), o en l'esperada revisió i posada al dia del *Grundriss* de Gröber (1897), al costat del prestigiós romanista francès Morel-Fatio; o que el 1930 la Fundació Cambó l'enviés a la Sorbona, per a presentar de forma sintètica els resultats de la seva recerca, com a privilegiat ambaixador de la cultura catalana.

Nicolau, que el 1905 ja havia centrat l'atenció en les *Regles de trobar* de Jaufre de Foixà, reivindicant la distinció que ja fa el monjo entre el català o "catalanesch" i el provençal, i que el 1909 en la ponència "Jaume I i els trobadors", llegida en el I Congrés d'Història sobre Jaume I, va demostrar la rellevància històrica de molts dels materials publicats per Milà i d'altres, aviat s'involucraria en els grans projectes d'edició de textos catalans medievals, que des de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC impulsà Jaume Massó, savi i diligent editor de la *Revista de Bibliografia Catalana*.

Massó exercí una molt positiva influència sobre Nicolau, al qual va ensinistrar en l'estudi dels trobadors occitans, vinculant-lo així a la fecunda trajectòria de Milà en la compilació i estudi de la poesia medieval; la llatina i la catalana trobadoresca. Massó, autor d'un *Repertori de la poesia catalana* difícil de superar, fou el primer editor en català de la poesia de Jordi de Sant Jordi (1902), i Nicolau, que, com ja hem apuntat admirava la modernitat dels *estramps*, no sols va contribuir (1913) a millorar la lectura que aquell havia fet del poema santjordià *Presoner*, sinó que va editar i estudiar el 1919, la *Passio amoris*, que havia restat inèdita. Com ens recorda Vilà, també preparava, amb Massó, una edició crítica, que no arribaria a veure la llum, de la poesia de Cerverí de Girona; autor al qual dedicà, el 1927, un treball amb abundant aportació de materials aleshores inèdits, on posava en relleu l'originalitat i pregona catalanitat d'aquell poeta. En la síntesi *Trobadors catalans* (1928), Nicolau, que el 1919 ja havia fet una lectura força original de la *Dansa* de Pere Alemany, reestructurà d'acord al seu criteri historiconacional, els autors ja estudiats per Milà i per Massó, i sancionà la idea que el "període trobadoresc" en realitat constitueix l'etapa fundacional de la literatura catalana.

Responent a la crida de Massó, Nicolau havia acceptat la responsabilitat de fer-se càrrec de l'edició crítica de la *Crònica de Ramon Muntaner*, i en obres com *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental* (1926) i més tard en el seu assaig literari *El pont de la mar blava* (1928) vinculat, de manera natural i lògica, la seva formació clàssica amb l'estudi d'una etapa molt específica de la presència catalana a Grècia, ja molt ben documentada pel seu mestre Rubió i Lluch. Per desgràcia, de la programada edició de Muntaner només ens n'arribaria l'important treball destinat a fixar-ne la tradició manuscrita (1936). També amb sintonia amb Massó, Nicolau s'interessà pels problemes de la *Crònica del Conqueridor* (1926), argüint que aquesta s'havia redactat en dues etapes (entorn a 1240 i a 1270, respectivament), i que els fragments més imbuïts de cultura eclesiàstica eren afegits del jurista Bernat Vidal.

En oberta controvèrsia amb un savi de la talla de Menéndez y Pelayo, el jove Nicolau també pugnà la pregona catalanitat del *Tirant lo Blanc*, argumentant que Martorell hi havia incorporat de manera literal fragments d'autors catalans difícilment assimilats a partir del portuguès. El 1927, presentà la publicació del poema de Francesc Ferrer sobre el Setge de Rodes de 1444, com un indicatiu de la versemblança d'uns capítols memorables del gran llibre de Martorell; obra de la que, el 1961, també cercaria de definir l'originalitat tot revisant, "amb perspectiva diacrònica", la millor crítica escrita fins al moment.

D'especial interès són les pàgines que Vilà dedica al tractament de l'esperit noucentista i del "bernatmetgisme incondicional" (Gaziel *dixit*) del nostre autor, que el 1908 reivindicava l'originalitat i el classicisme de Bernat Metge, titllat de plagiari per Farinelli i Sanvisenti, i el 1909 demostrà la relació entre el primer diàleg de lo *Somni* i les *Tusculanes*. Anys després, en el pròleg a l'edició de lo *Somni* de Josep Maria de Casacuberta, apareguda el 1925 com a primer volum d'ENC, formulària la tesi que el classicisme i l'escepticisme metgià, evidenciaven l'humanisme del gran autor barceloní.

El llibre de Vilà tracta de manera competent i experta, amb un estil precís, alhora àgil i elegant, tots els aspectes relacionats amb el tema que s'ha fixat. I ho fa amb una remarcable organització i claredat expositiva, citant de manera puntual i correcta la bibliografia adient. Tot plegat, això no resulta gens sorprenent a qui conegui l'excel·lent tasca desplegada per la Dra. Vilà des de la mateixa tesi de llicenciatura, i el seu pregon coneixement del tema i del fons documental existent tant a l'Abadia de Montserrat com a l'IEC.¹ També cal qualificar de molt complet el seguiment que fa l'autora de l'impacte o ressò de Nicolau com a medievalista. Enc que només sigui com a prova de l'interès que m'ha causat la lectura d'aquesta excel·lent panoràmica, em permetré de fer unes petites acotacions. D'Olwer, va rebre, en efecte, l'encàrrec de revisar una nova edició dels materials sobre literatura catalana, inclosos en el *Grundriss* de Gröber (p. 38), i Vilà es fa ressò de l'expectativa que el projecte va generar a Catalunya, fins que la mort de Morel-Fatio el 1924 el va deixar interromput. Val a dir que, com tants d'altres projectes, aquesta iniciativa es va revifar durant els anys seixanta, i que la temptativa, de tan ambiciosa, va resultar ruïnosa. El cas és que, tret de les nombroses entrades sobre historiografia medieval, on es dona a l'obra de Nicolau la importància que mereix, hom va acabar prescindint de l'estudi de la literatura catalana.² Sobre el tema de Feliu d'Urgell, convé remarcar, *passim*, que Jordi Ventura i Subirats, considerà també que l'adopcionisme fou una reacció de defensa contra l'assimilació d'un imperialisme eclesiàstic francès, després mantinguda latent en el poble humil i que per això va rebrotar més tard en el catarisme occitanocatalà.³ La idea de Nicolau d'iniciar la nostra història literària a partir dels trobadors catalans l'assimila una de les monografies més recents sobre el tema.⁴ Pel que fa a la vigència de la ponència de Nicolau, «Jaume I i els trobadors», és tan completa que deixà escàs marge als nous investigadors per a superar la documentació nuclear aportada. Així semblen demostrar-ho els treballs posteriors que conec.⁵

1. Vegeu VILÀ i BAYERRI, Montserrat / MOLAR i NAVARRA, Joan (ed.) (1999): *Correspondència entre Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Mates*. Barcelona: PAM, Biblioteca Abat Oliba; VILÀ i BAYERRI, Montserrat / MOLAR i NAVARRA, Joan (1997): «El fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat». *Llengua & Literatura*, VIII, p. 437-471; VILÀ i BAYERRI, Montserrat / MOLAR i NAVARRA, Joan (1996): «Bibliografia sobre Lluís Nicolau d'Olwer». *Llengua & Literatura*, VII, p. 407-425.

2. *Grundriss der Romanischen Literaturen des Mittelalters. Volume XII / 2. La Litterature Historiographique des Origines à 1500. Tome 2 (Partie documentaire)* (1993). Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter 1993, p. 167-177, 185-190, 193-196, 198-206, 220-233, 247-248, 251-260, 265-268, 281-298, 302-304. Entrades signades A.H. [Albert Hauf], redactades en alemany, i potser per això escassament conegudes.

3. VENTURA i SUBIRATS, Jordi (1963): *Els Heretges Catalans*. Barcelona, p. 20. Vegeu HAUF, Albert Guillem (2002): «Jordi VENTURA i SUBIRATS, 1932-1999». *Estudis Romànics*, XXIV, p. 451-457.

4. RIQUER, Isabel de (2010): «Els trobadors catalans», dins HAUF, Albert (director), *Panorama crític de la Literatura Catalana. Edat Mitjana. Dels inicis a principis del segle XV*. Barcelona: Vicens Vives, p. 37-62.

5. AURELL, Marc (1989): *La vielle et l'épée. Troubadours et politique en Provence au XIII siècle*. Aubier Montaigne; HAUF, Albert (1989): «La poesia valenciana fins al Segle d'Or», dins *En torno al 750 aniversari. Antecedents y conseqüències de la conquesta de València*. València: Generalitat Valenciana, Consell Valencià de

Respecte a la *Crònica* de Ramon Muntaner, a la fi podem repicar campanes, ja que el meu estimat deixeble Josep Antoni Aguilar va presentar el 2010 a la Universitat de València, la seva edició, esplèndidament anotada d'aquesta obra; treball que li va merèixer el «Premi Ramon Aramon» de l'IEC convocat el 2011 (que espero que sigui garantia d'una ràpida publicació). Sobre el *Tirant* val a dir que la important objecció de Nicolau a la tesi portuguesa de Menéndez y Pelayo anticipà els resultats, força similars pel que respecta a l'argumentació a partir de fonts catalanes, de la importantíssima tesi de Vaeth,⁶ que el cita en la bibliografia. La crítica també ha incidit força en la tesi de la "italianitat del Curial", mantinguda per Nicolau el 1908.⁷ Finalment, pel que fa al paper de Bernat Metge i, en especial, de *Lo Somni*, en el marc de la nostra literatura medieval, precisament perquè em sembla força mancat de lògica argumentar, d'una banda, en la línia del llibre de Cingolani citat per Vilà (p. 138-139), i continuar, de l'altra, negant l'existència d'un humanisme (o almenys d'un humanista!) català, considero especialment injust l'oblit que fa l'autora dels nombrosos treballs de la Dra. Júlia Butinyà, la qual, anticipant-se a molts dels arguments del crític italià, defensa de fa temps, amb raons que em semblen de pes, i per això ben dignes de consideració i d'esment, una recuperació del concepte d'humanisme català.⁸

Afegiré, com indicatiu de l'interès amb què he llegit el llibre, l'opinió personal que el lector curios interessat pel tema es quedarà amb ganes de conèixer de primera mà la restant peripècia vital de Nicolau, i es demanarà —com confesso que m'he demanat jo mateix—, si, en comptes de limitar-se a proporcionar-nos aquesta visió parcel·lada, precisa i ben acotada, no valdria la pena d'aprofitar un coneixement tan minuciós i documentat, i la capacitat de síntesi que demostra tenir l'autora, per a tractar d'abordar, prest o tard, una panoràmica més ambiciosa del conjunt de la vida i obra d'aquell gran intel·lectual i patriota català. No és un retret. És una clara lloança i una invitació.

Albert HAUF VALLS
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de València

ZÜRRER, P. (2009): *Dialectti walser in contesto plurilingue. Gressoney e Issime in Valle d'Aosta*, a cura di E. FAZZINI. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 257 p.

Il volume è la traduzione e riedizione italiana dell'opera di Peter Zürcher apparsa nel 1999 intitolata *Sprachinseldialekte. Walserdeutsch im Aostatal* e dedicata selettivamente alle due isole linguistiche valdostane di Issime e Gressoney, minoranze linguistiche tedescofone di secondo grado in un contesto linguistico di matrice romanza.

Cultura. p. 313-342; HAUF, Albert G. (2010): «Jaume I i els trobadors», dins Jordi Peladan (ed.). *Universitat Occidentana d'Estiu 2007 e 2008. Actes de l'Université d'Été 2007-2008*. Nîmes: M.A.R.P.OC-I.E.O. Gard. p. 111-143; RIQUER, Isabel de (1996): «Presencia trovadoresca en la Corona de Aragón». *Anuario de estudios medievales*, XXVI/2, p. 933-966.

6. VAETH, Joseph. A. (1918): *Tirant lo Blanc. A Study of its Authorship principal Sources and Historical Setting*. New-York: Columbia University Press. p. 69-90 i HAUF, Albert (2011): «Tirant lo Blanc», dins HAUF, Albert (director), *Panorama crític de la Literatura Catalana. Edat Mitjana. El Segle d'Or*. Barcelona: Vicens Vives, p. 204-263.

7. VEGU FERRANDO FRANCÉS, Antoni (2011): «Curial e Güelfa», dins HAUF, Albert (director): *Panorama crític de la Literatura Catalana. Edat Mitjana. El Segle d'Or*. Barcelona: Vicens Vives, p. 127-167.

8. Em limito a remetre a BUTINYÀ, Júlia: «Bernat Metge», dins HAUF, Albert (director) (2010): *Panorama crític de la Literatura Catalana. Edat Mitjana. Dels inicis a principis del segle xv*. Barcelona: Vicens Vives, p. 311-328, i als seus estudis editats dins BUTINYÀ JIMÉNEZ, Júlia i CORTIJO OCAÑA, Antonio (ed.) (2011): *L'Humanisme a la Corona d'Aragó (en el context hispànic i europeu)*. Potomac: Scripta Humanistica 165. Vegeu també HAUF, Albert (2010): «Escriptura, nació i tradició», dins HAUF, Albert (director): *Panorama crític de la Literatura Catalana. Edat Mitjana. Dels inicis a principis del segle xv*. Barcelona: Vicens Vives, p. 15-36.